

KOZMA ZSOLT

Az út bennünk van

Zarándokútjaink Jézus Krisztussal

*Halld meg, hogy mit mond neked Isten Igéje.
Az igaz ember hiból él. De te még csak az úton
vagy, a hited kezd ingadozni és saját tetszésed
szerint választottál magadnak utat.
(John Bunyan: A zarándok útja)*

A mennytől a mennyig

A menny és a föld között nem mérhető a távolság, az örökkévalóság és az idő más létkategóriák, látóterünkől kiesik valami, amit láthatatlannak nevezünk. Misztikus átéléssel próbáljuk magunkhoz kapcsolni a mennyeit, az örökkévalót, a láthatatlant; ez adhat boldogságot, de a megismerés bizonytalan, szubjektív marad.

Zarándokútjainkon Jézus Krisztus vállalt minket és mi vállaltuk őt, együtt vagyunk vele. De előtte? És utána? Ő egyedül tette meg az utat az Atya jobbjától Betlehemig, majd az Olajfák hegyétől az Atya jobbjáig. Mi csak a két út között lehetünk zarándoktársai.

Erről az útról tesz bizonytságot Pál apostol:

Ugyanazt az érzést ápoljátok magatokban, amely Krisztus Jézusban is megvolt,

*aki isteni mivoltában
nem tartotta Istennel való
egyenlőségét olyan dolognak,
amelyhez mint zsákmányhoz
ragaszkodnia kell,
hanem kiüresítette önmagát,
szolgai alakot vett fel,
és hasonló lett az emberekhez,
külsőjét tekintve úgy jelent meg,
mint egy ember.
Megalázta magát,
engedelmes lett a halálig,
mégpedig a kereszthalálig.
Ezért Isten felmagasztalta őt,
és olyan nevet adott neki,
amely minden más név fölött van,*

*hogy Jézus nevére hajoljon meg
minden térd
az égben, a földön és az alvilágban,
és minden nyelv vallja,
hogy Jézus Krisztus az Úr
az Atyaisten dicsőségére.*

Bár kissé didaktikusnak tűnik, megkísérelhetjük a Fil 2,5–11 fennkölt himnuszát szakaszosítani: Jézus Krisztus földi zarándokútját megelőzi a testté léétel, követi a megdicsőülés csodája. Az „engedelmes volt a kereszthalálig” érthető és vállalható, az azt megelőző megüresítés (*kenózis*) és az azt követő felmagasztalás (*hüperüpszózis*) mint mennyei út érthetetlen, önerőnkől vállalhatatlan történet.

Mégis: mindez nincs rajtunk kívül, kapott és kötelező földi lehetőségünk. Az apostol ráterel Isten Fiának útjára, lelkigondozói, intó szavaival hozza közel hozzánk a legnagyobb igényt: „ugyanazt az érzést ápoljátok magatokban”. A gyülekezet tagjainak a közösséget szétzüllesztheti a versengés, a hiábavaló dicsőség, az önös haszon keresése (2,3–4), ha nem Krisztus alázatát, engedelmességét élik meg. A földön járt, majd felmagasztalt Jézus Krisztussal való azonosulás után pedig reménységben részük lesz az ő dicsőségében.

A Fiú az Atya útjain

A zarándok rendszerint nem magányos vándor, seregesen halad társaival, amíg eléri a célt, ahol velük együtt élheti meg a közösséget Istennel, legyen az az ószövetségi templom, főleg az oltár, vagy korunk valamelyik kegyhelye. Jézus Atyja akaratából vállalta ezt a közösségi utat, családjával zarándokolt fel Jeruzsálemben 12 éves korában, együtt volt tanítványaival a hosszabb galileai-júdeai, a rövidebb Fülöp Cézaráájának útján, és velük együtt ment szenvedni a Getszemáni kertbe. Amikor szükségét érezte a magánynak, elment egy elhagyott helyre (Mk 1,35) vagy a hegyre (Mt 14,23) imádkozni. A szenvedés útján pedig a tanítványok is elhagyták (Mt 26,56; Mk 14,50). Különösen a negyedik evangélista vall arról, hogy Jézus magányos volt az őt meg nem értő zsidók között. Egyedül maradt. Egyedül az Atyával. Az emberi közösségekből kiteszített, a zarándoktársaktól lemaradt utas Vele együtt vallhatja: „nem hagyott engem az Atya egyedül... velem van” (Jn 8,16. 29; 16,32) – bár közössége az Atyával másmilyen, mint a miénk.

Ennek az együtt-egyedül megtett útnak egypár szakaszát idézzük fel.

A Kisgyermek első földi útját teszi meg szüleivel: Betlehemtől Egyiptomig, és onnan Názáretig (Mt 2,13–23). A leírás egyik vezérszava *Egyiptom*, amely a mindenkori izraeli hagyományban a szolgaság, a vaskemence (MTörv 4,20) országa, s ezt a kora keresztény

hagyomány is követi.¹ Itt azonban Isten Fiának rejteke, illetve a megmaradás országa úgy, ahogyan Jákob fiai az éhség elől menekülve itt telepedtek le. Az egész leírást még inkább meghatározza, hogy Isten a Kisgyermeket *Fiának* nevezi. Máté szerkesztésében az istenfiúságról szóló teológiai üzenet egyfelől akkor nyer tartalmat, amikor a megkeresztelkedésénél Jézust Isten Fiának nyilvánítja (3,17), másfelől válaszként: Jézus mint Isten Fia utasítja vissza az ördögöt (4,1–11). Az istenfiúság egy ún. Izrael-tipológiával nyer megerősítést. Isten Egyiptomból hívta ki fiát (Óz 11,1), s ez az egész Izraelre vonatkozó isteni tett most egy személyben teljesedik be.² Az „egyszemélyes Izrael” Egyiptomból való kihozatala most éppúgy az Atya üdvterve, mint egykor az ószövetségi választottak esetében is volt, s az akkori olvasók gondolkozásában bizonyára a 40 évi pusztai vándorlás és Jézus 40 napi megkísértése is összecsengett. Figyelemre méltó az idézett szövegrész összefüggése is: „Amikor még *gyermek* volt Izrael...” (Óz 11,1b), akkor történt a kihozatal, mint ahogyan itt is a gyermek-Jézust rendeli haza az Atya. Máté szerint itt nyer valódi értelmet az egyiptomi szabadulás, az isteni terv itt válik teljessé. A két történelmi helyzet párhuzamosságát aláhúzza az újbóli kijelentés. Isten megparancsolja Mózesnek, hogy térjen vissza Egyiptomba, mert meghaltak azok, akik halálra keresik, s Mózes, családjával együtt, szamárháton megteszi ezt az utat (Kiv 4,19–20). Ugyanígy közli Isten Józseffel, hogy meghaltak azok, akik a Gyermekek halálát tervezték, s ő engedelmeskedik (2,19–21). S bár ez nem kimondottan zarándokút, a célhoz érés motívumát tekintve mégis az. Jézus hazaérkezik, és innen, Názáretből indul el prédikáló és megváltó útjára.

Az út elején, a megkeresztelkedéskor, az Atya Fiának nyilvánítja Jézust (Mt 3,17), a végén a szenvedő, halálra készülő Fiú szólítja meg Atyját, és kéri, hogy ha lehetséges, müljék el tőle ez a kehely (Mt 26,39).

A Jordánnál, ahova sokan mentek ki Jeruzsálemből és egész Júdeából, hogy bűneiket megvallva megkeresztelkedjenek, megjelenik Jézus is. Vállalja a közösséget a bűnösökkel. Az alázatos Jézus Krisztus zarándokútja kezdődik itt, a bűnösök „mélységében”. Megkeresztelkedése történetének (Mt 3,13–17; Mk 1,9–11; Lk 3,21–22) középpontjában nem csupán maga a cselekmény áll, hanem az Atya válasza: „Ez az én szeretett Fiam.” Mind az azonosítási („ez az én Fiam”, Máténál), mind a megerősítési („te vagy az én Fiam”, Márknál és Lukácsnál) formula nem annyira Jézus Fiú-tudatára néz, mint inkább küldetésének igazolása Keresztelő János és a sokaság előtt.³ Ez még világosabb Jézus színeváltozásának hegyén, amikor az Atya a szótatot így folytatja: őt hallgassátok! (Mt 17,5; Mk 9,7; Lk 9,35) A

1 Például Aranyszájú Szent Jánosnál Egyiptom, Babilonnal együtt, különösen istentelen hely (Commentarius in Sanctum Matthaeum Evangelistam. Lásd U. Luz: *Das Evangelium nach Matthäus*. EKK I/1. 129^{2b}).

2 A *pléroó* Máté gyakori szava, mintegy 13-szor fordul elő az ószövetségi ígéretek beteljesülésére.

3 Természetesen a megkeresztelkedés nem a Fiúvá fogadás cselekménye, az Atya szava nem adaptációs formula.

deklaratív bemutatásnak a gyökere az izajási hagyományban van: „Íme, az én szolgám, akit támogatok, választottam, akiben kedvemet találok...” (Iz 42,1a), bár csupán Mt 12,18 tekinthető közvetlen idézetnek.

A mennyei Atya és földi Fiának kapcsolata a Jordán mélységéből indul el, s ez nem tengerszintet jelent, hanem alázatosságot és engedelmisséget, folytatódik a színeváltozás hegyének⁴ magasságában, s majd élet-engedelmisségének próbája a gyötrődő Fiú imádságában jut teljességre: Atyám... ne úgy legyen, ahogy én akarom, hanem ahogy te.

A Fiú azonosul Isten gyermekeinek szenvedésével (Zsolt 22,2), s ott, a Golgota „mélységéből”, az emberség mélységéből tör fel a kiáltás: Istenem, Istenem, miért hagytál el engem? (Mt 27,46; Mk 15,34)

A zarándokok a fiúság lelkét kapták, s ezzel a lelki erővel és bizonyossággal teszik meg az utat addig, amíg eljutnak Isten fiai dicsőségének szabadságára (Róm 8,15. és 21). Akik az Ő zarándoktársai, azok elérik a célt.

Zarándokút a felismerésig

Isten Fia valóságos emberként tette meg az utat a Jordántól a Golgotáig, majd a nyitott sírtól az Olajfák hegyéig; a megkeresztelkedéstől a megfeszítésig, a feltámadástól a mennybemenetelig. Kövess engem a hajléktalanságba, hagyd ott családodat, a munkádat – szólta a hívás (Lk 9,57–62). A visszhangtalan szívűek ellenséggé váltak, el sem indultak nyomába, vagy hamar lemaradtak. Jó lenne magunkat azok között tudni, akik azonnal otthagyták halászhálójukat (Mt 4,22), vámszedő helyüket (Mt 9,9), akik gondolkozás nélkül vállalták vele az utat. Az ott, akkor megszólítottak nem csupán Galilea, Szamaria, Júdea útjain jártak, s nem csupán Jeruzsálem volt a céljuk, hanem egy hosszabb utat tettek meg: elindultak az ismeretlenségből, félreismerésből, kételkedésből és megérkeztek a felismerésig. Ha őszinték vagyunk, be kell ismernünk, hogy inkább ezekkel tudunk azonosulni, az ő zarándokseregükhöz tartozunk, velük próbálunk eljutni a felismerésig s az abból következő teljes keresztény életig.

A keresztig, majd a mennybemenetelig vezető út két, egymástól jól megkülönböztethető szakasz. Nemcsak Jézus feltámadt teste más, mint a halála előtt, de másképp történik követése, más az emberi felismerés is.

Jézus az első zarándokutat 12 éves korában teszi meg: szüleivel együtt megy fel Jeruzsálembe Húsvét ünnepére (Lk 2,41–52). A történet róla szól, neki kell döntenie a mennyeiek és a földiek, az Atya dolgai és a család, a fiúi és a gyermeki engedelmisség között. Egy hosszú út eleje ez, amelynek végén életének a feláldozásával

4 A szinoptikusokon kívül erről a helyről mint „szent hegyről” még csak 2Pt 1,18-ban van szó. Valószínű, hogy ez nem a Tábor, inkább egy Fülöp Cézáréája és Kapernaum közötti galileai hegyre kell gondolnunk.

engedelmeskedik (Lk 22,42). De a történet földi szüleinél is szól, főleg Máriáról: bánkódásáról elveszítettnek vélt gyermeke miatt, akinek szavait itt még csak „megőrizte szívében” (48. 51. v.). Később, a kánai menyegzőn (Jn 2,1–12) gyermeke „mi közünk ehhez, asszony”⁵ szavai után lehet tanúja a csodajelnek, s elindulhat a megértés, felismerés útján, hogy a kereszt alatt mindent tisztán lásson, s tagja lehessen a Szentlelket váró jeruzsálemi gyülekezetnek (ApCsel 1,14).

A keresztig tartó megváltói, igehirdetői úton olyanok is csatlakoztak Jézus seregéhez, akik nagy távolságból vagy mélységből jöttek, a szenvedés vagy bűn sodorta őket közelébe. Az evangélisták követés-történetei főleg azokról szólnak, akik számára a megérkezés életváltozást jelentett, akik Jézustól lelki többletet nyertek.

Zakeus, a csaló vámos vagyonát kiosztja a szegényeknek és a megkárosítottaknak (Lk 19,1–10). A bűnös asszony Jézus feloldó szeretetét a „szeretet kenetének” odaáldozásával nyeri meg (Lk 7,36–50). Az életet veszélyeztető, gyógyíthatatlan betegségen csak egy, a pogány századosénál nagyobb hatalom győzhet; ennek felismerését Jézus a zsidókénál is nagyobb hitnek nevezi (Mt 8,5–13; Lk 7,1–10). Szintén hitként értékeli, hogy a vérfolyásos asszony ruhájának érintésétől várja gyógyulását (Mt 9,22; Mk 5,34; Lk 8,48).

Az úton levők találkoznak, nem véletlenül, hanem Isten tervei szerint. János evangélista két hosszabb találkozás-történetben írja le, hogy egy főfarizeus és egy samariai asszony honnan indult el Jézus felé, és amikor megérkezett, hogyan vált felismerő bizonyoságtévővé. Mindkettőnél közös motívum, hogy félreismerik és nem értik, hogy tulajdonképpen kivel beszélgetnek.

Nikodémust, a farizeusok főemberét nem annyira az elméleti kíváncsiság, nem a beszédek vezetik éjjel Jézushoz, hanem a jelek (Jn 3,1–21). Jánosnál sajátosan hangsúlyos, hogy Jézus csodái jelek, amelyeket tesz, mutat, s amelyeket a zsidók látnak. A keleti szemléletben a jelnek hangja van. Isten azt mondja Mózesnek, hogy „ha nem hinnének neked, és nem hallgatnának az első *jel* szavára...” (Kiv 4,8). Ott és az evangéliumokban is az „igehirdető jelről” van szó. A farizeusnak, Izrael tanítójának nemcsak a Mesterig kell megtennie az utat, Jézus további irányt mutat: Isten országába⁶ kell bemennie, s ennek feltétele az újra születés. A kifejezésben szándékolt kettős-ség van: az *anóthen* helyhatározói alapjelentésű: felülről.⁷ A fordítá-

5 A sémi eredetű (Bír 11,12) görög kifejezést a fordítások különbözőképpen adják vissza. A Vulgata „quid mihi et tibi est mulier” fordítást a magyar Neovulgata a fentiek szerint olvassa; a Vizsolyi Bibliában ez áll: „Mitsoda dolgom vagyon nékem te veled...?”; az ökumenikus fordítás szabad megfogalmazást ad: „Vajon énám tartozik ez, vagy terád, asszony?” Mindenesetre figyelembe veendő Mk 5,7: „Mi közöm hozzád...?”

6 Különös, hogy a szinoptikusoknál oly gyakori mennyek/Isten országa a negyedik evangéliumban csak itt, a 3. és az 5. versben fordul elő, eltekintve a 18,36-ban olvasható „én országom”-tól.

7 A kifejezés különösen fontos, s mintegy ezt a jelentést erősíti a következő perikópa (3,22–36), ahol a mennyből (13. és 27. v.), felülről (*anóthen*, 31. v.) jött Isten Fiáról van szó.

sokban az idői értelmezés olvasható: újra, újonnan.⁸ Egy farizeustól elvárható, hogy ezt a jelentést értse meg, de nem ez történik. Nikodémus a testi, másodszori (*deuteron*, semleges főnévként) születésre gondol, nem ismeri a Lélek láthatatlan, de eredményeiről felismerhető munkáját. Jézus mintegy szemrehányásként (Ízrael tanítója vagy, és nem érted ezeket?, 10. v.) Nikodémus gondolkozását kiigazítja: a vízből és Szentlélekből születettek mehetnek be Isten országába. A víz és Lélek együtt említése a keresztségre utal,⁹ bár erről nincs szó a szövegben. János vízzel keresztelt a bűnbánatra és megtérésre, tanúsága szerint Jézus Szentlélekkel fog majd keresztelni (Mk 1,8; Jn 1,33; ApCsel 1,5, Mt-nál tűzzel is, 3,11), s ez egész életváltozást jelent, „spirituális-egzisztenciális, sőt ontológiai megújulást”.¹⁰

János nem kíséri tovább Nikodémus útját (a szinoptikusoknál nem esik róla szó), később csupán két rövid megjegyzése olvasható. Kéri a Jézust vádoló főpapoktól és farizeusoktól, hogy mielőtt ítéletet mondanának, hallgassák meg őt (7,50), majd elmegy éjszaka (!), és értékes kenettel fejezi ki kegyeletét a meghalt Jézus iránt (19,39). Bár ez nem túl bátor szó, nem látványos tett, mégis az utókor úgy értékeli, hogy mindezek megváltozott életének jelei.

Jézus találkozik egy samariai asszonnyal, beszélgetnek, majd a leírás végén az asszony a felismert Jézusról és a saját magára is érvényes üdvösségről tesz bizonyosságot (Jn 4,1–42). Az ószövetségi hagyományban ennek három előtörténete van: Izsáknak és Rebekának, Jákobnak és Ráchelnek, Mózesnek és Cippóranak a találkozása a kútnál (Ter 24,1–61; 29,1–30; Kiv 2,15–22). A történet haladványa itt is ugyanaz, mint az Ószövetségben: a vándor idegen földre érkezik, találkozik valakivel, egyikük vizet merít, az asszony (leány) hazamegy, elmeséli a történeteket, az így ismertté vált utast meghívják sátorukba, illetve földjükre.¹¹

Jézus Júdeából Galilea felé tart s Szamarián kell átmennie. Elfáradva leül Jákob kútjánál és beszélget egy szamaritánus asszonnyal. Elindítja őt egy olyan úton, amelynek végén beszélgetőtársának nem csupán a gondolkozása változik meg, hanem sok szamaritánusé is, akik Jézusban a világ Üdvözítőjét ismerik fel. Az asszony az idegenségből, az ismeretlenségből, a félreismerésből jut el a megbizonyosodásig és a bizonyágtévéig. Jézus pedagógusként¹² vezeti az asszonyt, s nem a *hol* kérdésre válaszol, hanem arra, *hogyan* kell Isten imádni. Ez az út a vallásosságtól a hitig tart.

Minden ókori vallásban az istentiszteleti helyek szentek voltak, mintha az istenség ott (és máshol nem) lakott volna. A zsidók és a

8 Szintén idői értelemben olvasható az Istentől (*ek*, 1 Jn 2,29; 3,9; 5,1.4.18), az *újból* (*anagennaó*, 1Pt 1,3.23) és az *ismét* (*palingeneszia*, Tit 3,5) születni, születés.

9 Talán ismét az említett, a keresztelezésről szóló következő igeszakasz két vezérszava, a víz és a Lélek hangzik át.

10 Bolyki János megfogalmazása. („*Igaz tanúvallomás*”. Kommentár János evangéliumához. Budapest, 2001, 115.)

11 Lásd részletesen Bolyki, i. m. 120.

12 *Paisz* = gyermek, *agó* = vezetni.

szamariaiak közötti vita egyik forró pontja éppen a hely kérdése volt, s egy rabbi megmutatta volna az utat a Garizimtól Jeruzsálemig – ha egyáltalán szóba állt volna egy samariai asszonnyal (9. v.), aki vallásilag eretneknek, fajilag korcsnak számított. Jézus eloldja őt ettől a vallásos képzettől, s Isten imadását nem valamelyik szent helyhez köti. Istent lélekben és igazságban¹³ kell imádni, annak megfelelően, hogy Ő mindenütt jelenvaló Lélek. Most még a hely elválaszt, de eljön az idő (21. v.), amikor a Jézus-követők találkoznak Istennel és egymással a lelki és igazi istentiszteleten.

A mai zárándok feleletet kaphat a hol kérdésre is. Jézus saját testének templomáról beszél (2,21): akik hozzá megérkeztek, nála, benne imádkozhatják az Atyát lélekben és igazságban. Jézus feltárja az asszony előéletét, s ez indítja őt, hogy megtegye a felé vezető úton az első lépést. Felismeri, hogy prófétával beszélget, s Messiás-várása a teljesülés felé tart: vajon nem ő a Krisztus? (19. és 25. v.) Végül Jézusnak a samaritánusok között elhangzó beszédére jön az egész közösség felismerő válasza: „hallottuk és tudjuk, hogy ő valóban (*aléthósz*)” a világ Üdvözítője (42. v.).

A kétféle víz a testi és lelki gondolkozás metaforái. Jézus Galilea felé vezető útján fáradt és szomjas, ivóvizet kér az asszonytól. De a beszélgetés rendjén nem ezen van a hangsúly, hanem azon, amit Jézus ad, ami az asszonyban örök életre szökellő vízforrássá válik (14. v.).¹⁴ Ez a megérkezettek, a hitre jutottak életében következik be, ahogyan egyik későbbi, jeruzsálemi beszédében mondja: „aki hisz bennem, amint az Írás mondja: élővíz folyói fakadnak majd *belőle*” (7,38). A samaritánus asszonynak ezt a *belső* utat kell bejárnia, hogy lelke másokra is üdítő forrásvizet árásszon.

A halál és feltámadás egy jól észrevehető cezúra volt: Jézus feltámadt teste ugyanaz, mint a szenvedő test, és mégis más. Addig *valahonnan* kiindult és megérkezett úti céljához. A feltámadás után nem így történik: „egyszer csak” jelen van, szembe jön a tanítványokkal (Mt 28,9), megjelenik Mária Magdolnának és a tizenegynek (Mk 16,9.14), a két emmauszinak (Lk 24,13–35), váratlanul megáll a tanítványok között (Lk 24,36), a sírkertben észrevétlenül jelenik meg Máriának (Jn 20,14), a bezárt ajtók ellenére egyszer csak ott van és megáll a közepén (Jn 20,19–26), majd alig felismerhetően megjelenti magát a Tibériási tengernél (Jn 21,1.14). Ezt az észrevétlen megjeleneést az evangélisták a *faneroó* igével fejezik ki (Mk 16,12.14; Jn 21,1.14). A Márknál olvasható *fainó* (16,9) ige pedig a krisztofánia szakszavának tekinthető, mint az ószövetségi teofániákban, s mint a színeváltozás történetében (Lk 9,8), ahol a visszavárt Illésre vonatkozik (Illés redidivus). Lukács még közelebb visz a csodás jelenséghez: Jézus 40 napon át megjelenik a tanítványoknak, s az Újszövet-

13 Az *alétheia* két jelentése, az igazság és valóság, együtt mutatja meg, hogyan kell Istent helyesen imádni.

14 János különanyagában többször fordul elő a víz átvitt értelme: a bor vízzé változik (2,9), Nikodémusnak víztől és Lélektől kell újjászületnie (3,5), a hívőből élő víz folyamai jönnek ki (7,38); jelképes az is, hogy Jézus megmossa tanítványainak lábát (13,5), s majd halott testéből vér és víz jön ki (19,30).

ségben csupán egyszer előforduló *optanomai* (ApCsel 1,3) azonos tövű az *optasia*-val, ami rendkívüli látást, látomást jelent. Majd Pál, a missziói utat bejáró zarándok azok utódjaként jelöli meg magát, akiknek megjelent (*horaó passivum*, 1Kor 15,5.6.7.8., lásd még: ApCsel 26,16) a feltámadt Úr: Kéfásnak, a tizenkettőnek, az ötszáz-nak, Jakabnak, noha magát csupán „félresikerültnek” nevezi.¹⁵

A feltámadás utáni leírásokban nemcsak ez szokatlan, hanem az is, hogy eltűnnek az ellenfelek (kivétel Mt 28,11–15), s csak a hozzá közel állókkal kerül kapcsolatba: a tizeneggyel, külön Péterrel, Tamással, Mária Magdolnával, Johannával, Máriával, Jakab anyjával, az emmauszi tanítványokkal. Sajátos, ahonnan és ahogyan ezek eljutnak a felismerésig.

Péter zarándokítja a leghosszabb: hálóját a hajóban hagyja és úgy követi a Mestert (Mt 4,21). A közhiedelemmel (Keresztelő János, Illés, Jeremiás, egy a próféták közül) ellentétben, társai nevében bizonyosságot tesz a felismerésről: Te vagy a Krisztus, az élő Isten Fia (Mt 16,14–16; Mk 8,28–29; Lk 9,19–20). Tagadása az út mély szakadéka, ahonnan a bűnbánat könnyeivel a zarándok vezeklő útját járja, várva a megbocsátást (Mt 26,69–75; Mk 14,66–72; Lk 22,54–62; Jn 18,12–18. 25–27), s a feltámadás után Jézus megszorítja ugyan azzal, hogy erre emlékezteti, de azzal, hogy megbízást kap az „én juhaim” legeltetésére, bizonyára meggyőződhetett a megbocsátásról (Jn 21,15–17). Végül hallania kell a mártírhálál bejelentését (Jn 21,18–19), hogy majd eljut Rómába, a zarándokút végső céljához.

Tamás rövid-hosszú útja az „én nem hiszem”-tól a fel- és elismerésig tart: „Én Uram és én Istenem!” (Jn 20,26–29)

Kleofás és társa a Jeruzsálemtől 60 stádiumra levő otthonuk felé, Emmauszba igyekeznek (Lk 24,13–35). Amiről egymással beszélgetnek és tanakodnak (14–15. v.), az csak a csalódásig vezet: pedig mi azt reméltük... (21. v.). Itt sem tudjuk, hogy Jézus hogyan, honnan kerül az útra, de ott van és az Írás magyarázatával, a kenyér megáldásával és megtörésével eljuttatja őket szemük „akadályoztatásától” a „megnyílásig” (16. és 31. v.).

Mária Magdolna a halott Jézust keresi, az üres sír láttán csak arra gondol, hogy elvitték az Urat, s akivel váratlanul szembekerül, az a kertész. Jézus nevéen szólítja őt, s ezzel eljuttatja a bizonytalanságtól a hitig (Jn 20,11–18).

Péter, a két emmauszi tanítvány, Mária Magdolna nemcsak hogy elérkeznek a hit tisztánlátásáig, de utána közvetlenül, s majd később is a feltámadás evangéliumának hírnökei, továbbadói lesznek. Az út „vége” nem csupán egy belső megbizonyosodás, hanem a bizonyosságtétel.

Az utak bennünk vannak

A Jeruzsálem, a templom, a Sion-hegy felé vonuló sereg zarándokénekeiben a zsoldáros a hosszú út belső átéléséről tesz bizonyosságot.

¹⁵ Az *ektróma* tulajdonképpen koraszülöttet (is) jelent. A Vulgata abortivus kifejezésébe nem szabad behallanunk a mai szó jelentésvonzatát.

Nem csupán a zarándokénekeknek nevezett 15 zsoltárban (120–134) vall erről, de más, ún. templom-zsoltárban is. A 84. zsoltár szerzője különösen szép képsorral érzékelteti a zarándok sóvárgását a szentély felé, boldogságát, hogy megjelenhet az Úr oltáránál. A 6b v. értelmezései eltérnek egymástól, attól függően, hogy a fordítók a metaforát feloldják vagy sem. Ezek a variánsok együtt adják azt a belső lelki töltetet, amellyel a zarándokok megteszik az utat. Az a boldog ember, „akinek szíve zarándokútra készül”, „aki szereti a zarándokutat”, „aki a te útjaidra gondol”.¹⁶ A héber szöveg szó szerinti fordítása: „Boldog ember az, akinek te vagy erőssége, zarándokútjaid szívében vannak.” A Septuaginta betűhűen fordít, s a görög szöveget a Vulgata is hasonlóan adja vissza: „Beatus homo cuius fortitudo est *in te*, semitae *in corde eius*.”

Az ószövetségi képes gondolkodás szerint az út, ösvény maga a Tóra, ezen járni, azaz azt betartani kell, s ez a rabbik tanításában még inkább kegyességi kötelesség. A rajtuk kívüli utakon járni gyakori szófordulat mind a Második Törvényben, mind a költői iratokban, különösképpen a Zsoltárok és a Példabeszédek könyvében (pl. „Boldogok, akiknek útja szeplőtlen, akik az Úr törvénye szerint járnak”, Zsolt 119,1; „...a gonosz elcsavarja a törvény útját”, Péld 17,23). A törvény, a parancsolat azonban nem csupán külső út, hanem szívbe írt kötelezés: ezek az igék a szívben vannak (MTörv 6,6; 30,14), az istenfélő szívében rejti (Zsolt 119,11). A zarándok szívében Isten törvénye, útja van, Ő jár benne.

Az evangéliumok szerint Jézus állandóan úton van, s az őt követők vállalják ezt a zarándoklatot. De ő maga az Út, ő maga megy az Atyához, s viszi magával-magában az övét (Jn 14,1–6). Az Út bennünk van, s krisztoforoszként visszük magunkban az Atya hajlékáig. A Pálnál gyakori *en Khrisztó*-val párhuzamos és tartalmilag azonos jelentésű a *Krisztus bennünk* (bennem, bennetek, Jn 17,23.26; 2Kor 13,5; Gal 2,20; 4,19; 1Tim 1,16; 1Jn 4,4) kifejezés, ahogyan maga Jézus beszél erről: „ti énbenem, és én tibennetek” vagyok (Jn 14,20b). Az itt és máshol olvasható többes szám a tanítványok, az őt követők közösségét jelenti. A zarándokút egyik áldása és erőforrása, hogy nem egyedül tesszük meg, hanem a hívők közösségében, mint ahogyan az ószövetségi ünnepek útjain is a boldog örvendezők serege vonult a szentély felé.

A kiaszott völgyön, a siralom völgyén át vezető zarándokút akkor válik valóban forrássá (84,7), ha a cél felé tartó utas nemcsak a külső utakat járja, hanem engedi, hogy az Úr járja útját szívében, ekkor érzi, hogy a zsoltárossal együtt erősségről erősségre megy, míg nem meglátja az istenek Istenét a Sionon (Zsolt 84,8). S ha az út mégis nehéz, az apostollal együtt vallja: „Mindenre képes vagyok abban, Aki nekem erőt ad.” (Fil 4,13)

16 Sorrendben: Neovulgata, H. Gunkel (*Die Psalmen*. Göttingen 1968⁵. 368), 1991-es ökumenikus fordítás.